

D • N

7/5 1951

Den tyska divisionen 1941

Frågan om ansvaret för transiteringen av en tysk division från Norge till Finland efter Hitlers invasion av Ryssland midsommaren 1941 har änyo kommit under debatt. Initiativet togs av förre riksdagsmannen Erik Brandt; genom gårdagens artikel i Morgon-Tidningen av hr Wigforss har den hittills mest öppna och klargörande framställningen givits i fråga om det socialdemokratiska partiets ställningstagande. Även frågan om kungens ansvar för transiteringsbeslutet blir här diskuterad.

Den tyska begäran om transitering underställdes som bekant partiernas riksdagsgrupper innan regeringen fattade sitt beslut. Känt är att högern och bondeförbundet var för det krävda medgivandet, vad särskilt högern beträffar säkerligen mera av önskan att bistå Finland än av defaitism gentemot Tyskland. Inom folkpartiet var en majoritet på samma linje, men ett tiotal medlemmar var oreserverat emot. Socialdemokraterna ställde sig vid en första debatt principiellt avvisande, men gick sedermera i anslutning till de andra partiernas ställningstagande över på eftergiftslinjen, och i överensstämmelse härmed handlade regeringen. Dels under hänvisning härtill, dels under framhållande av monarkens påtryckningar — till vilka vi senare återkommer — har partiet visat en tendens att, trots sin ledning inom regeringen och sin majoritet inom andra kammaren, fränsaga sig ansvaret för det i efterhand hårt kritiserade beslutet.

Hr Wigforss fastslår nu att socialdemokraterna vid sin första behandling av frågan antog två skilda resolutioner. Den ena, som antogs nästan enhälligt (159 mot 2), gick ut på att gruppen "för sin del förordade ett avvisande av de tyska kraven och hemställde till de borgerliga partierna att sluta upp på samma linje". Den andra, antagen med knapp majoritet (72 mot 59 och ett trettital icke röstande), innebar "att om de borgerliga icke ville medverka härtill och säga nej, ansåg sig gruppen nödsakad i enighetens intresse medverka till ett tillmötesgående svar om transiteringen av ifrågakvarande trupper". Hr Wigforss erkänner

visserligen att i motiven till det första beslutet ingick taktiska synpunkter ("avsikten att en gång i framtiden kunna skydda partiet mot beskyllningar att mindre än andra värdera frihet och självständighet"). Men han vill inte vidgå att detta beslut hade en fiktiv karaktär; "om de övriga grupperna handlat på samma sätt", hade ju svaret blivit nej, betonar han.

Det är här resonemangets svaghet ligger. Såväl statsminister Hansson — utan tvivel för transiteringen — som riksdagsgruppen i övrigt utgick nämligen, såsom hr Wigforss själv fastslår, från att enighet om ett nej från partiernas sida (och det var tydligen en sådan enighet som avsågs) inte stod att vinna. Under dessa förhållanden framstår onekligen den första omröstningen som en ren demonstration — man vet inte alls hur denna omröstning skulle ha utfallit därest partiet tänkt sig att ensamt ta ansvaret för ett beslut. Ty om ett parti förklarar sig vara anhängare av linjen X, men samtidigt deklarerar sig vilja gå på linjen Y, därest ett villkor uppfylls om vars uppfyllande man är absolut övertygad, då blir den första deklARATIONEN en brasklapp och ingenting annat. Därmed är naturligtvis inte påstått att socialdemokraterna skulle ha varit lika obenägne att säga nej som de andra partierna eller majoriteten inom dessa; sannolikt var den reella viljan att vägra starkast inom detta parti, ehuru visserligen icke inom partiets ledning.

Frågan uppstår också, vilka motiv i övrigt som påverkade partiets och över huvud regeringens ställningstagande. Här träder kungen i förgrunden. Hr Wigforss vitsordar att statsministern i sin framställning till riksdagsgruppen gav intrycket att kungen kunde tänkas abdikera om man sade nej till transiteringen. Från andra håll har — såsom i Dagens Nyheter tidigare redovisats — påstående-na om abdikationshot avvisats. Möjligt är att ett sådant hot förekom, ehuru de som känner saken inte vill tala ut; möjligt är att statsministern missförstod monarken; möjligt är också att han drog extrema konsekvenser av vissa kungliga uttalanden för att på en gång stärka sin egen

ståndpunkt och skaffa sig ett alibi för denna; även ett samspel mellan monarken och regeringschefen, under kriget associerade nära nog till identifiering, kan ha varit bestämmande.

Än viktigare är likväl att hr Wigforss antyder att ett nej till det tyska kravet skulle ha resulterat i öppen konflikt mellan kung och regering och — om ej ett eventuellt abdikationshot realiserats — till regeringens avgång. Då monarken ansåg en eftergift för det tyska kravet nödvändig, "syntes en regeringskris, som blottade splittringen mellan partierna, omöjlig att undvika". Samma tankegång har hr Möller med än större bestämdhet givit uttryck åt i minnesskriften över Per Albin Hansson. Ett nej till transiteringen, skriver han här, kunde ha lett till "att sam-

lingsregeringen skulle ha ersatts av en klart till sin anda tysksinnad regering". Trots att socialdemokraterna jämte meningsfränderna inom folkpartiet hade en väldig riksdagsmajoritet, skulle alltså en vägran att släppa igenom divisionen ha varit otänkbar på grund av kungens avsikt att hellre framtvunga ett regeringsskifte.

Är dessa uppgifter riktiga? Eller har de erhållit en missvisande utformning i avsikt att på monarken — i stället för på de andra partierna — övervältra ansvaret för ett av de mest ödesdigra beslut som den svenska statsledningen fattat under senare tid? Nu, tio år efter detta beslut, är det inte för mycket att begära att de främsta aktörerna slutar upp med mummel och omskrivningar och helt enkelt talar om vad som hänt.